

Hybrydowi najemnicy: udział rosyjskich PMC w wojnie w Syrii

Najemnik to jeden z najstarszych zawodów świata. Żołnierze do wynajęcia nie są więc nowym zjawiskiem w dwudziestym pierwszym wieku. Zjawisko to jest tak stare jak sama wojna, ponieważ tak długo jak istnieje wojna, było, jest i będzie istniało zapotrzebowanie na najemnych żołnierzy. Prywatna ochrona funkcjonowała już w starożytności i skutecznie była wykorzystywana przez rządzących w różnych epokach historycznych. Informacji o początkach tej profesji można doszukać się w egipskich hieroglifach z XIII w. p.n.e., a pierwszym udokumentowanym starciem, w którym brali udział najemnicy, była bitwa pod Kadesz. Przez tysiąclecia charakter najemnictwa ulegał zmianom, zwłaszcza w zakresie uzbrojenia, a także w funkcji najemników w zmieniających się formach wojen i konfliktów zbrojnych⁴¹⁴.

Współcześni najemnicy, czyli pracownicy prywatnych firm wojskowych (PMC), nie są podobni do swoich poprzedników, chociaż niektóre formacje najemników mają z nimi wiele cech wspólnych⁴¹⁵. Przez wieki oddziały najemników były uważane za najbardziej niezawodny instrument skutecznego prowadzenia wojny. Prywatnych bojowników często rekrutowano spośród członków innych narodowości niż ta, którą reprezentował podmiot rekrutujący. Niemniej jednak ten tak bardzo popularny międzynarodowy rynek świadczenia usług militarnych stwarzał zawsze poważne problemy, ponieważ podmiot zlecający usługę najemnikom (mercenaries), czyli król, książę czy nawet papież, często tracił kontrolę nad oddziałami najemników⁴¹⁶.

Współcześni najemnicy w odróżnieniu od średniowiecznych są częścią dobrze zorganizowanego sektora gospodarczego, w ramach którego działają prywatne

⁴¹⁴ Zob. więcej: S. McFate, *The Modern Mercenary. Private Armies and What They Mean for World Order*, Oxford University Press, 2017; C. Varin, *Mercenaries, Hybrid Armies and National Security: Private Soldiers and the State in the 21st Century (LSE International Studies Series)* Routledge 2014; S. Percy, *Mercenaries. The History of a Norm in International Relations* Oxford University Press 2007.

⁴¹⁵J. Skupień, *Prywatne firmy wojskowe i ich rola we współczesnych konfliktach zbrojnych*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis”, Studia de Securitate et Educatione Civili VI (2016), s. 110, za: https://studiadesecuritate.up.krakow.pl/wp-content/uploads/sites/43/2018/10/Skupie%C5%84_Prywatne_firmy_wojskowe_i_ich_rola.pdf (05.11.2021).

⁴¹⁶ C. Seiberth, *Private Military and Security Companies in International Law*, Intersentia, Cambridge–Antwerp–Portland 2014, s. 9.

przedsiębiorstwa wojskowe czyli Private Security Company (PSC) lub Private Military Company (PMC). W sferze działalności publicznej ci nowi aktorzy coraz częściej dzielą obowiązki z funkcjonującym od dawna systemem państwowym⁴¹⁷. Istnienie i działalność PSC/PMC na rynkach wewnętrznych, jak i na rynkach międzynarodowych jest przejawem nasilającego się po zimnej wojnie procesu prywatyzacji sfery bezpieczeństwa⁴¹⁸.

Prywatyzacja wojen i konfliktów zbrojnych

Private Military Companies (PMC)⁴¹⁹ czyli prywatne firmy wojskowe mogą być definiowane jako „utworzone na podstawie prawa, ponadnarodowe, komercyjne przedsiębiorstwa, oferujące usługi, które zakładają możliwość użycia siły w systematyczny sposób i poprzez zastosowanie środków militarnych i/lub przekazanie lub wzmocnienie tej możliwości klientom”⁴²⁰. Przedstawione rozumienie terminu PMC jest ogólne i dość pojemne, ponieważ obejmuje ono zarówno przedsiębiorstwa, które oferują wsparcie z zakresu logistyki, doradztwa, szkolenia, jak też ochrony osób i imienia, a więc realizują takie usługi, które są świadczone także na obszarach na jakich nie występują działania zbrojne. Ponadto, podkreśla dwie bardzo istotne cechy prywatnych firm wojskowych. Pierwszą cechą jest prawny fundament działania firm wojskowych co oznacza (choć nie zawsze jak pokazuje przypadek Federacji Rosyjskiej - AK), że zostały utworzone oraz funkcjonują na podstawie przepisów prawa państwowego. Drugą nie mniej ważną cechą jest wskazanie celu działalności prywatnych firm wojskowych, którym jest chęć osiągnięcia wysokich zysków⁴²¹.

⁴¹⁷ A. Yusuf, R. Lisowiec, *The Private Military Firms: Historical Evolution and Industry Analysis*, Monterey California. Naval Postgraduate School, 2007, za: https://www.academia.edu/1770307/The_Private_Military_Firms_Historical_Evolution_and_Industry_Analysis (05.11.2021).

⁴¹⁸ Zob. więcej: P.W. Singer, *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 2003. R. Y. Pelton, *Najemnicy XXI wiek*, Warszawa 2008; S. McFate, *The Modern Mercenary. Private Armies and What They Mean for World Order*, Oxford University Press, 2017.

⁴¹⁹ W literaturze przedmiotu pojęcie Private Military Company (PMC), stosowane do określenia wszystkich przedsiębiorstw świadczących usługi wojskowe, używane jest zamiennie z terminem Private Military Firms (PMF) i Private Security Company (PSC). Termin PMC jest jednak najczęściej stosowany w odniesieniu do firm świadczących usługi bojowe (realizujących zadania ofensywne), a pojęcie PSC używane jest w stosunku do firm zapewniających ochronę osób i mienia (realizujących zadania pasywne).

⁴²⁰ C. Ortiz, *The Private Military Company: An Entity at the Center of Overlapping Spheres of Commercial Activity and Responsibility*, [w:] Jäger T., Kümmel G., *Private Military and Security Companies: Chances, Problems, Pitfalls and Prospects*, VS Verlag Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2007, s. 60.

⁴²¹ A. Wojciechowski, *Prywatne firmy wojskowe a międzynarodowa ochrona praw człowieka*, Warszawa 2014, s. 5.

Pracownicy tych firm, często określane jako kontraktorzy lub najemnicy (mercenaries)⁴²², rekrutują się spośród ludzi z bogatym doświadczeniem uzyskanym w trakcie służby w formacjach mundurowych, a ich główną motywacją w ramach „drugiej kariery” zawodowej w PMC/PSC są bardzo wysokie zarobki i poszukiwanie mocnych wrażeń. W tego typu firmach pracują dziesiątki tysięcy ludzi, a samych przedsiębiorstw jest kilkaset⁴²³. Od czasu wydania książki Rolfa Uesselera *Wojna jako usługa. Jak prywatne firmy wojskowe niszczą demokrację* (2008) liczebność prywatnych firm wojskowych i zatrudnionych w nich kontraktorów wzrosła wielokrotnie⁴²⁴.

Przedstawiona definicja PMC nie jest wyczerpująca i może zostać poszerzona o informację dotyczącą wewnętrznej struktury prywatnych przedsiębiorstw wojskowych, rodzaj prowadzonej przez nie działalności, jak również adresata, do którego kierowane są oferty świadczonych usług. Prywatne firmy wojskowe to firmy posiadające własną hierarchię organizacyjną oraz wzorowany na wojsku system podległości służbowej. Podejmują zlecenia w oparciu o uregulowany (lub nieuregulowany – AK) prawem kontrakt⁴²⁵. Oferują swoje usługi w zdecydowanej większości na rzecz rządów krajów, w których prowadzą działalność gospodarczą bądź też z innych powodów przebywają na ich terytorium⁴²⁶.

Doug Brooks dokonał interesującego podziału tego rodzaju „przedsiębiorstw ochrony” dzieląc cały rynek dostawców usług wojskowych Military Service Providers (MSP) na trzy branże. Pierwszą z nich stanowią Non-lethal Service Providers czyli dostawcy usług nieśmiercionośnych (wywiad, logistyka, rozminowanie itp.). Drugą branżą są Private Security

⁴²² W 47 artykule I Protokołu dodatkowego do Konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 roku określenie „najemnik” dotyczy każdej osoby, która: „a) została specjalnie zwerbowana w kraju lub za granicą do walki w konflikcie zbrojnym; b) rzeczywiście bierze bezpośredni udział w działaniach zbrojnych; c) bierze udział w działaniach zbrojnych głównie w celu uzyskania korzyści osobistej i otrzymała od strony konfliktu lub w jej imieniu obietnicę wynagrodzenia materialnego wyraźnie wyższego od tego, które jest przyrzeczone lub wypłacane kombatantom mającym podobny stopień i sprawującym podobną funkcję w siłach zbrojnych tej strony; d) nie jest obywatelem strony konfliktu ani stałym mieszkańcem terytorium kontrolowanego przez stronę konfliktu; e) nie jest członkiem sił zbrojnych strony konfliktu; f) nie została wysłana przez państwo inne niż strona konfliktu w misji urzędowej jako członek sił zbrojnych tego państwa (Protokół dodatkowy, 1977, art. 47). W świetle Protokołu dodatkowego najemnicy nie mają prawa do statusu kombatanta oraz jeńca wojennego, a więc nie są chronieni przez międzynarodowe prawo humanitarne w czasie konfliktów zbrojnych”, zob. M. Pokrzywińska, *Zielone ludziki w polityce Federacji Rosyjskiej w drugiej dekadzie XXI wieku*, „Acta Politica Polonica” nr 2/2019 (48), s. 47, za: <https://9lib.org/document/dzxx41oz-zielone-ludziki-polityce-zagranicznej-federacji-rosyjskiej-drugiej-dekadzie.html> (10.11.2021)

⁴²³ R. Uessler, *Wojna jako usługa. Jak prywatne firmy wojskowe niszczą demokrację*, Warszawa 2008, s. 21.

⁴²⁴ Zob. W. Pałka, *Kapitalizm, nowe wojny i prywatne firmy*, Wydawnictwo Drugie 2019, Warszawa 2019.

⁴²⁵ *Ibidem*.

⁴²⁶ P. Wójcik, *Status prawny najemników w świetle międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych*, „Studia Iuridica Lublinensia” vol. XXVI, 3, 2017, za: <https://journals.umcs.pl/sil/article/viewFile/4988/pdf> (11.11.2021)

Company (PSC) czyli firmy zapewniające ochronę pasywną mienia i osób nie tylko w kraju, lecz także w rejonach objętych konfliktami. Trzecią grupę stanowią Private Military Company (PMC) czyli firmy pasywne, realizujące zadania (np. szkolenie) niezwiązane z bezpośrednią walką i PMC aktywne a więc biorące bezpośredni udział w walkach⁴²⁷.

Status rynku usług wojskowych nie jest w pełni uregulowany w prawie międzynarodowym, choć były i wciąż są podejmowane próby jego regulacji, np. wspólne prace Szwajcarii i Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża, które opracowały tzw. Dokument z Montreux⁴²⁸, dotyczący udziału PMC w strefach wojennych i regionalnych konfliktach o charakterze zbrojnym. Do 17 września 2008 roku umowę tę podpisało siedemnaście państw: Afganistan, Angola, Australia, Austria, Chiny, Francja, Irak, Kanada, Niemcy, Polska, Republika Południowej Afryki, Sierra Leone, Stany Zjednoczone Ameryki, Szwajcaria, Szwecja, Ukraina i Wielka Brytania⁴²⁹.

Celem dokumentu jest promowanie poszanowania międzynarodowego prawa humanitarnego i praw człowieka, gdy prywatne firmy wojskowe i ochroniarskie są obecne w rejonach konfliktów zbrojnych. Nie jest to jednak dokument prawnie wiążący, ale raczej zestawienie odpowiednich międzynarodowych zobowiązań prawnych i dobrych praktyk. Liczba państw, które podpisały dokument stale rośnie jednak w grupie tych krajów nie ma Federacji Rosyjskiej, co świadczyłoby o specyficznym podejściu władz rosyjskich do kwestii uregulowania statusu prawnego działania prywatnych firm wojskowych⁴³⁰.

Paradoksem jest, że mimo ogromnego zainteresowania mediów problematyką wojskowych firm najemnych tak naprawdę niewiele wiadomo o zamkniętym świecie rosyjskich najemników. Rządowe agencje wywiadowcze nie są skłonne ujawniać co wiedzą na ten temat. Dochodzenia dziennikarzy i naukowców są fragmentaryczne, ponieważ środowisko najemników jest niechętnie wobec mediów ze względu na tajny charakter ich misji. Reporterzy rzadko są w stanie uzyskać zgodę najemników na wywiad i mogą jedynie relacjonować pośrednio wydarzenia związane z ujawnioną tu i ówdzie aktywnością przedstawicieli tej

⁴²⁷ D. Brooks, *Private military service providers: Africa's welcome pariahs*, za: https://www.academia.edu/3295651/Private_military_service_providers_Africas_welcome_pariahs (5.10.2021).

⁴²⁸ Zob. *The Montreux Document. On pertinent legal obligation and good practices for States related to operation of private military and security companies during armed conflict*, za: 0996_002-ebook.pdf (05.11.2021).

⁴²⁹ J. Ronowski, *Komu i czemu służą armie prywatne we współczesnych konfliktach regionalnych?* [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe w regionie Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki (MENA) u progu XXI wieku*, red. R. Bania, K. Zadulski, Łódź 2012, s. 116.

⁴³⁰ Por. T.J. Colton, *Are the Russians Coming? Moscow's Mercenaries in Comparative Perspective*, za: https://live.wp3.its.queensu.ca/psycwww/sites/psycwww/files/uploaded_files/Graduate/OnlineJournal/Timothy_J_Colton-Are_the_Russians_Coming.pdf (14.11.2021)

branży⁴³¹. Eksplorację naukową najemników utrudnia programowe utajnianie i maskowanie ich działań, ponieważ firmy te nie chcą sobie być przedmiotem naukowych dociekań i deskrypcji. Stąd też naukowcy uzależnieni są prawie całkowicie od efektów pracy dziennikarzy śledczych i w swoich opracowaniach zbyt często wyprowadzają nazbyt uproszczone wnioski i uogólnienia wynikające z deficytu danych empirycznych.

Z powyższych względów niniejszym artykule znajduje się wycinkowe spojrzenie na świat najemników rosyjskich. Programowe badania naukowe rosyjskiego najemnictwa nie są wykonalne, a zebrane dane na podstawie źródeł internetowych są niewystarczające a czasami ze sobą sprzeczne. PMC to sfera ukrytej, często nielegalnej, działalności wymykającej się badaniom, podobnie jak kartele narkotykowe czy organizacje terrorystyczne. Najbardziej miarodajne wydają się relacje z miejsc zdarzeń z udziałem najemników, czyli np. „zielonych ludzików”⁴³². Interesujących informacji uzyskuje się poprzez wywiady z byłymi lub aktywnymi członkami tej branży czego dobrym przykładem jest autor wielu krytycznych prac poświęconych najemnikom (mercenaries), Sean McFate⁴³³.

Były kontraktor PMC uważa, że „najemnicy są potężniejsi, niż sądzą eksperci, co jest poważnym niedopatrzaniem. Ci, którzy zakładają, że są tanimi imitacjami narodowych sił zbrojnych, zachęcają do katastrofy, ponieważ wojownicy dla zysku to zupełnie inny rodzaj i gatunek wojowników. Prywatne firmy wojskowe, takie jak Grupa Wagnera, bardziej przypominają silnie uzbrojone międzynarodowe korporacje niż Korpus Piechoty Morskiej. Ich pracownicy są rekrutowani z różnych krajów, a rentowność firmy jest najważniejsza. Patriotyzm jest nieważny, a czasem stanowi obciążenie. Nic dziwnego, że najemnicy nie walczą konwencjonalnie, a stosowane przeciwko nim tradycyjne strategie wojenne mogą przynieść odwrotny skutek”⁴³⁴.

W funkcjonowaniu firm tego typu jest bardzo istotne to, że wiele z nich istnieje cały czas na rynkach jako typowe firmy ochrony osób i mienia, czyli PSC (Private Security Company). Wiele z nich, gdy istnieje potrzeba, jest przekształcana w PMC (Private Military Company) i kierowana w rejon konfliktu. Ponadto, zastosowanie PMC ma wiele innych zalet

⁴³¹ L. Peter, *Syria war: Who are Russia's shadowy Wagner mercenaries?*, Za: <https://www.bbc.com/news/world-europe-43167697> (29.10.2021)

⁴³² M. Pokrzywińska, *Zielone ludziki w polityce Federacji Rosyjskiej w drugiej dekadzie XXI wieku*, „Acta Politica Polonica” nr 2/2019 (48), s. 46, za: <https://9lib.org/document/dzxx41oz-zielone-ludziki-polityce-zagranicznej-federacji-rosyjskiej-drugiej-dekadzie.html> (10.11.2021)

⁴³³ S. McFate, *Mercenaries and War. Understanding Private Armies Today*, za: <https://ndupress.ndu.edu/Media/News/Article/2031922/mercenaries-and-war-understanding-private-armies-today/> (29.10.2021).

⁴³⁴ *Ibidem*.

wykorzystywanych w wojnach hybrydowych⁴³⁵: brak więzi politycznej z państwem, któremu służą, zmniejszenie ryzyka politycznego, ekonomiczna efektywność, mobilność i dyspozycyjność, sposób na zagospodarowanie byłych żołnierzy zawodowych, funkcjonariuszy służb specjalnych i policjantów. Ale jest też wiele zagrożeń związanych z wykorzystaniem PMC takich zwłaszcza, jak: mniejsza kontrola nad działaniami wojennymi, niebezpieczeństwo, że wojna zacznie „żyć własnym życiem”, ponieważ firmy mogą być zainteresowane przedłużaniem konfliktu, a nawet tworzeniem nowych ognisk wojny. Ponadto, działalność firm najemnych od dawna towarzyszy dwuznaczny wymiar moralny i prawny, zmniejszenie demokratycznej kontroli nad aparatem przemocy oraz zawłaszczenie uprawnień pozostających dotychczas w rękach państwa i jego instytucji⁴³⁶.

Powstanie i rozwój rosyjskich PMC

Należy zgodzić się z argumentacją, że rozwój doktryny i strategii⁴³⁷ w zakresie prowadzenia działań asymetrycznych⁴³⁸, jak również wpływ doświadczeń militarnych XX wieku doprowadziły do powstania rosyjskich prywatnych firm wojskowych. Przemiany mające miejsce w Rosji w latach 90. XX wieku, kryzys społeczno-gospodarczy oraz pojawienie się na rynku pracy byłych funkcjonariuszy służb specjalnych, milicji oraz wojska wymusiły bardzo szybki rozwój przedsiębiorstw świadczących usługi w zakresie płatnej ochrony. Ponadto, lokalni liderzy i oligarchowie, rozpoczęli tworzenie swoich własnych formacji ochronnych, co w krótkim czasie doprowadziło do poszerzenia zakresu świadczonych usług securitalnych⁴³⁹.

Pierwszy kontrakt z „najemnikami” rosyjskimi został zawarty już w latach 1990., w wyniku którego firma Executive Outcomes zakupiła radzieckie helikoptery szturmowe i wynajęła rosyjskich i białoruskich, jak również ukraińskich pilotów i techników do ich obsługi. W latach 2002-2003 Ministerstwo Obrony FR podpisało oficjalnie komercyjny

⁴³⁵ Szczególnie interesującym studium przypadku jest wojna hybrydowa Rosji przeciwko Ukrainie, zob. O. Wasiuta, S. Wasiuta, *Wojna hybrydowa Rosji przeciwko Ukrainie*, Arcana, Kraków 2017.

⁴³⁶ Zob. więcej na ten temat: J. Gabriel, A. Kołodziejczyk, *Deontologia zawodowa w firmach ochrony osób i mienia*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 2020.

⁴³⁷ Obszernie omawia temat doktryny i strategii Federacji Rosyjskiej M. Budzisz, *Wszystko jest wojną. Rosyjska kultura strategiczna*, Wyd. Zona Zero, Warszawa 2021. Zob. także, A. Kołodziejczyk, S. Miszczyk, *Pojęcie wojny w dobie globalizacji*, [w:] *Trendy przestrzeni międzynarodowej w wymiarze globalnym i regionalnym*, Tom 2, Lwów – Olsztyn 2018, s. 10-37.

⁴³⁸ *Idea „Wielkiej Rosji” budowana przy pomocy prywatnych firm wojskowych*, <https://www.rp.pl/artykul/1090935-Idea--Wielkiej-Rosji--budowana-przy-pomocy-Prywatnych-Firm-Wojskowych-.html> (14.11.2021).

⁴³⁹ *Russia In The World – Russian Private Military Companies in the African Market of Military Services*, August 9, 2018, za: <https://www.memri.org/reports/russia-world-%E2%80%93-russian-private-military-companies-african-market-military-services> (09.11.2021).

kontrakt na rozwój sił specjalnych Etiopii. Ponadto, były jak również będący w czynnej służbie personel wojskowy rosyjskiej armii w sposób regularny, ale nieoficjalny bierze w tym czasie udział w zagranicznych działaniach zbrojnych po stronie krajów trzecich, takich chociażby jak Sudan czy Etiopia⁴⁴⁰.

W Rosji od pewnego czasu można zaobserwować systematyczny wzrost liczby prywatnych formacji o charakterze paramilitarnym oraz firm zajmujących się świadczeniem usług tradycyjnie należących do wojska. W trakcie wojny w Gruzji pomiędzy rokiem 2007-2008 najemnicy z Czeczeni walczyli po stronie regularnych sił Federacji Rosyjskiej. Od momentu przejścia władzy przez Władimira Putina cały czas rośnie w Rosji rola organizacji kozackich, które brały udział w rosyjskiej aneksji Krymu, jak również w wojnie na wschodzie Ukrainy (Donbas)⁴⁴¹.

Do utworzenia rosyjskich prywatnych firm wojskowych przyczynił się również dynamiczny rozwój zachodnich PMC, co zostało odebrane w Moskwie jako nowy rodzaj potencjalnego zagrożenia ze strony Zachodu. Rosja Putina zapragnęła posiadać nowe narzędzie prowadzenia działań politycznych, którego współdziałaniu z oficjalnymi strukturami państwa można byłoby zaprzeczyć. Zgodnie z oficjalnym stanowiskiem sztabu armii Federacji Rosyjskiej szerokie wykorzystanie prywatnych firm wojskowych (PMC) razem z uzbrojonymi oddziałami własnego wojska stanie się nieodłączną częścią nowoczesnego pola walki, na którym ważną rolę odgrywać będzie strategiczna decepja⁴⁴².

Czynnikami przyspieszającymi rozwój prywatnych firm wojskowych w Rosji były ponadto obawy, iż rosyjskie przedsiębiorstwa będą wykorzystywały usługi zachodnich prywatnych firm wojskowych ze względu na niewystarczającą podaż tego typu usług na rynku wewnętrznym. Równie istotnym czynnikiem była możliwość wykorzystania, kontrolowanych przez Kreml, najemników do tłumienia działań opozycji wobec rządów krajów popieranym przez Rosję. Chodziło także o zatrudnienie najemników do działań niezgodnych z prawem międzynarodowym w ramach przedsiębiorstw, które nie pozostają w żadnym oficjalnym związku z Federacją Rosyjską. Uwzględniano także reakcję opinii publicznej FR, która zdecydowanie łatwiej akceptuje śmierć zatrudnionych najemników, aniżeli własnych żołnierzy w działaniach zbrojnych poza granicami kraju. Przyspieszeniu rozwoju PMC w Rosji sprzyjała

⁴⁴⁰ *Ibidem*.

⁴⁴¹ *Rosyjskie Prywatne Firmy Wojskowe. Jak powstały i jaka jest ich rola?*, za: <https://bezpieczenstwoistrategia.com/rosyjskie-prywatne-firmy-wojskowe-jak-powstaly-i-jaka-jest-ich-rola/> (09.11.2021).

⁴⁴² Decepja, z łac. *deceptio* - oszukanie, podstęp.

także konieczność zagospodarowania wracających do kraju żołnierzy, którzy walczyli na Ukrainie. Ważnym czynnikiem dla powstania i rozwoju rosyjskich PMC były także zakładane przez Rosję zyski finansowe dla firm oraz rosyjskich oligarchów⁴⁴³.

Funkcje i zadania realizowane przez rosyjskie PMC

Na światowym rynku rosyjskie prywatne firmy wojskowe stanowią niezwykle atrakcyjną alternatywę dla firm ze Stanów Zjednoczonych czy Chin. Z uwagi na fakt, że ich oferta zazwyczaj nie jest uwarunkowana dodatkowymi ograniczeniami państwowymi i koncesjami, jak w przypadku USA, bądź niebezpieczeństwem stopniowego uzależnienia się od zleceniodawcy, jak w przypadku Chin. Ponadto, jeśli chodzi o rosyjskie PMC nie ma ograniczającego wpływu na możliwości ich działania kolonialna przeszłość, jak w przypadku firm tego typu z Anglii czy Francji chcących działać w Afryce.

Warto zauważyć, że rosyjskie PMC wypełniają szereg istotnych funkcji w zakresie polityki zagranicznej Federacji Rosyjskiej⁴⁴⁴.

Element geopolitycznej ekspansji. Prywatne rosyjskie firmy wojskowe coraz częściej zjawiają się na nowych terenach ukazując mocarstwowe aspiracje Federacji Rosyjskiej, a także oferując inną możliwość pomocy niż oferta ze strony USA. Widoczne jest to zwłaszcza w Afryce, gdzie obecność Stanów Zjednoczonych jest dość ograniczona tworząc swego rodzaju próżnię strategiczną, którą wypełnia Rosja. Kreml realizuje swoje oddziaływania polityczne, tak by podważyć dotychczasowy światowy porządek oparty na hegemonii USA oraz ukazać konieczność budowy nowego, wielocentrycznego porządku światowego, którego istotnym elementem ma być Rosja⁴⁴⁵.

Czynnik politycznego oddziaływania. Dobrym przykładem realizacji tej strategii jest polityka Federacji Rosyjskiej w odniesieniu do wielu krajów Afryki. Jak można zauważyć zazwyczaj najpierw dochodzi do oficjalnej wizyty przedstawicieli Rosji w danym kraju, która kończy się podpisaniem umowy o współpracy, w tym także o udzielaniu pomocy militarnej. Rosja gwarantuje wsparcie oraz ochronę władz lokalnych w zamian za dostęp do zasobów i preferencyjne warunki operowania jej przedsiębiorstw na danym terytorium. Na ogół uzyskuje także dostęp do lokalnego portu bądź lotniska. W ślad za tym, w danym państwie pojawia się prywatna firma wojskowa Federacji Rosyjskiej. Z czasem do rejonu konfliktu przybywają także jednostki regularnej armii przeprowadzające demonstrację swojej siły. Wraz

⁴⁴³ *Rosyjskie Prywatne Firmy Wojskowe...*, *op.cit.*

⁴⁴⁴ *Ibidem.*

⁴⁴⁵ Zob. M. Budzisz, *Wszystko jest wojną...*, *op.cit.*

z obecnością w rejonie konfliktu rosyjskich sił wojskowych wzrasta oddziaływanie polityczne Moskwy i zwiększa się znaczenie Federacji Rosyjskiej w danym regionie⁴⁴⁶.

Wsparcie dla wojska. Rosja może podejmować działania zbrojne, powołując się na konieczność obrony swoich obywateli. Prywatne firmy wojskowe są dostosowane i wyszkolone tak, by w razie potrzeby oraz na podstawie porozumienia z Ministerstwem Obrony FR działać w zakresie przypisanym regularnej armii. PMC Rosji mogą zapewnić rozpoznanie w zakresie pola walki, ochronę, jak też szkolenie i wsparcie logistyczne, a także koordynowanie działań sojusznicznych sił lokalnych. Są także dostawcami niezbędnych wojskowych usług specjalistycznych, takich jak operacje snajperskie, ogniowe, a nawet działania przeciwlotnicze.

Zabezpieczenie ekonomicznej ekspansji. Rosyjskie PMC prowadzą działania zabezpieczające rosyjskie przedsiębiorstwa i inwestycje przyczyniając się do zdobywania kontroli nad coraz to nowymi zasobami oraz dając możliwość wzbogacenia się najemnikom i rosyjskim oligarchom. Ponadto, PMC umożliwiają państwu rosyjskiemu handel bronią, dzięki czemu Rosja jest jednym z największych oferentów broni na świecie⁴⁴⁷.

Działania wywiadowcze i tajne operacje. W szeregach rosyjskich prywatnych firm wojskowych znajdują się oficerowie, którzy posiadają profesjonalne przeszkolenie wywiadowcze. Ich działania skupiają się na pozyskiwaniu źródeł osobowych, rozpoznawaniu wyznaczonych celów, a także gromadzeniu informacji wywiadowczych odnoszących się do państwa, w którym przebywają bądź też na prowadzeniu działań realizowanych w ramach wojny hybrydowej. Tajne operacje prowadzone są z wykorzystaniem najbardziej doświadczonych oficerów służb oraz sił specjalnych, którzy nie mają oficjalnych związków z Kremlm. Prywatne firmy wojskowe są więc idealnym narzędziem do prowadzenia tajnych operacji, w tym też ukierunkowanych na fizyczną likwidację niewygodnych dla Kremla osób⁴⁴⁸.

Podsumowując, poprzez działalność PMC w różnych częściach świata Rosja stwarza sobie możliwość prowadzenia globalnej polityki zagranicznej. Ewentualny kontyngent hybrydowych najemników może zostać szybko wysłany w rejon konfliktu, w sposób nie wzbudzający podejrzeń, a także przy znaczącym obniżeniu kosztów, jak również bez politycznych reperkusji takiej decyzji. Jak można bez trudu zauważyć Rosja nie ma oporów przed wykorzystywaniem prywatnych firm wojskowych w zakresie operacji asymetrycznych,

⁴⁴⁶ *Rosyjskie Prywatne Firmy Wojskowe..., op.cit*

⁴⁴⁷ *Ibidem.*

⁴⁴⁸ *Ibidem.*

takich jak na Krymie, w Donbasie czy też podczas zaangażowania się w wojnę hybrydową w Syrii.

Udział rosyjskich PMC w konfliktach zbrojnych

Każda wojna jest konfliktem zbrojnym, natomiast nie każdy konflikt zbrojny jest wojną. Konflikt zbrojny definiuje się jako działania sił zbrojnych, przeciwstawnych państw, narodów, klas czy grup społecznych, które prowadzone są na ograniczonej skali. A zatem konflikt zbrojny to działania polegające na wykorzystaniu sił zbrojnych do walki w ograniczonej ilości, a także na ograniczonej skali⁴⁴⁹.

Rosjanie uczestniczą w wielu konfliktach zbrojnych i posiadają różne sposoby uchylania się od ponoszenia odpowiedzialności za udział w takich konfliktach, jak również za ofiary w ludziach. Jednym z tych sposobów jest osiągnięcie założonych celów poprzez wykorzystanie prywatnych przedsiębiorstw wojskowych, których działanie jest formalnie niezgodne z rosyjską konstytucją⁴⁵⁰. Choć funkcjonowanie tego typu organizacji jest w świetle rosyjskiego prawa zabronione i Duma odrzuciła projekt ustawy legalizującej ich status, to nieoficjalnie cieszą się one wsparciem państwa. W istocie rosyjskie PMC zwiększają siłę militarnego oddziaływania Rosji, pozwalając jednocześnie na unikanie przez jej władze odpowiedzialności za działania prowadzone w rejonach konfliktów. Prywatne rosyjskie firmy wojskowe działają również w państwach, w których rosyjskie koncerny prowadzą inwestycje i eksploatację surowców naturalnych⁴⁵¹.

Źródłem możliwości odrzucenia odpowiedzialności za skutki udziału w konfliktach zbrojnych jest właśnie nielegalność statusu rosyjskich PMC. Istnieje także znaczące prawdopodobieństwo, że działalność rosyjskich prywatnych firm militarnych jest w całości kontrolowana przez resorty siłowe rosyjskiego państwa, a stan prawny jaki obowiązuje jest po prostu dla rządzących wygodny. Obecnie na rynku rosyjskim działa wiele prywatnych przedsiębiorstw wojskowych, które zostały zarejestrowane poza granicami Rosji. Nie przeszkadza to jednak w tym, by w ich szeregach służyli rosyjscy obywatele, a często nawet

⁴⁴⁹ B. Balcerowicz, *Siły zbrojne w państwie i stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2006, s. 110-111.

⁴⁵⁰ *Ich tam nie ma, czyli rosyjskie przedsiębiorstwa wojskowe*, za: <https://zyciestolicy.com.pl/ich-tam-nie-ma-czyli-rosyjskie-przedsiębiorstwa-wojskowe/> (24.10.2021).

⁴⁵¹ A.M. Dyer, *The Role of Private Military Contractors in Russia Foreign Policy*, „Polski Instytut Spraw Międzynarodowych” 64 (1637), 2018, za: https://pism.pl/publikacje/Znaczenie_prywatnych_firm_wojskowych_w_polityce_zagranicznej_Rosji (24.10.2021).

żołnierze i funkcjonariusze rosyjskich sił zbrojnych w służbie czynnej, którzy oficjalnie przebywają na urlopach⁴⁵².

Analiza źródeł internetowych pozwala ustalić kilka rosyjskich prywatnych przedsiębiorstw wojskowych biorących udział w konfliktach zbrojnych w różnych częściach świata, w których Rosja upatruje swoich geopolitycznych interesów.

PMC Słowiański Korpus zarejestrowany w Hong–Kongu. W 2013 roku firma realizowała w Syrii zadanie polegające na przejęciu kontroli nad złożami surowców naturalnych w rejonie Deir al-Zour (Conoco gas plant), a w szczególności ropy oraz gazu. Kontraktorzy to prawdopodobnie byli żołnierze, a także czynni funkcjonariusze resortów siłowych Rosji przebywający w tak zwanej podróży służbowej bądź na urlopie. Po ich powrocie do kraju wszyscy członkowie Słowiańskiego Korpusu oraz właściciele przedsiębiorstwa (W. Gusiew i J. Sidorow) zostali zatrzymani za najemnictwo (na podstawie art. 359 kk FR) a Słowiański Korpus został rozwiązany⁴⁵³.

RSB Groupe to prywatna firma, zarejestrowana w Moskwie w 2011 roku. Jej działania obejmują doradztwo oraz świadczenie usług w zakresie operacji morskich (ochrona statków, odbijanie zakładników), a także operacji lądowych, takich jak ochrona osób oraz mienia i oczyszczanie terenów z min i niewybuchów. Ponadto firma ta dokonuje analiz wywiadowczych i, co może być zaskakujące, prowadzi usługi ochroniarskie na zlecenie ONZ⁴⁵⁴.

Moran Security Groupe - założona w 2011 roku firma prowadząca usługi z zakresu uzbrojonej ochrony statków. Jej działania były prowadzone bądź nadal są prowadzone na terenie kilku krajów w regionie Bliskiego Wschodu i Afryki: Zjednoczonych Emiratów Arabskich, Iraku, Kenii, Nigerii, a także Republice Środkowoafrykańskiej⁴⁵⁵.

Antiterror-Orzeł. Jest to przedsiębiorstwo założone w 1998 roku, w miejscowości Orzeł, jako pozarządowe centrum edukacji i szkoleń, specjalizujące się w zakresie prac minerskich. Utworzone z byłych żołnierzy oraz funkcjonariuszy sił specjalnych. Z informacji ogólnodostępnych (Internet) wynika, że około 40% stanu osobowego to żołnierze rezerwy

⁴⁵² *Ich tam nie ma, op.cit.* „Globalny rynek prywatnych spółek wojskowych jest podobno wart jakieś 244 mld dolarów. Udział Rosji to zaledwie pięć procent, choć w mało którym państwie na świecie kryje się taki potencjał dla tworzenia firm najemniczych. Rosja to prawdziwa kuźnia kadr, według różnych ocen, jest w stanie dostarczyć na światowy rynek usług wojskowych od 100 do 150 tysięcy ludzi z wojskowym przygotowaniem, często naprawdę znakomitych specjalistów w swej dziedzinie (snajperzy, saperzy)”, [w:] *Cała prawda o niewidzialnej armii Putina*, za: <https://www.fronda.pl/a/cala-prawda-o-niewidzialnej-armii-putina,114045.html> (07.11.2021).

⁴⁵³ *Ibidem*.

⁴⁵⁴ *Ibidem*.

⁴⁵⁵ *Ibidem*.

(wywiad i siły specjalne), kolejne 40% to żołnierze rezerwy z jednostek specjalnych ROSICH, VITYAZ oraz 20% to weterani GRU i marynarki wojennej⁴⁵⁶.

PMC MAR to zarejestrowana w Sankt Petersburgu firma specjalizująca się w konwojowaniu oraz ochronie VIP-ów w regionach narażonych na ataki terrorystyczne i niestabilnych politycznie. Kontraktorzy tej PMC działali np. w Libii, na Ukrainie oraz w Doniecku realizując zadania związane z ewakuacją medyczną⁴⁵⁷.

PMC E.N.O.T. Corp. to kolejna firma, której najemnicy brali udział w rosyjskich działaniach na Ukrainie (Donbas) i w Syrii. Kontraktorzy tej firmy prowadzili także operacje w Tadżykistanie i w Górskim Karabachu. Oficjalnie firma realizuje zadania związane z walką z nielegalną migracją, zorganizowaną przestępczością oraz handlem narkotykami⁴⁵⁸. Ze względu na fakt, iż firma wielokrotnie świadczyła usługi eskortowania tzw. konwojów humanitarnych do najbardziej niebezpiecznych miejsc, kontraktorzy tej firmy otrzymali przydomek „szopów”⁴⁵⁹.

COSSACKS to firma bezpośrednio powiązana z władzami Federacji Rosyjskiej. Składa się z pododdziałów kozackich, a jej działalność podlega kontroli Rady ds. Kozaków przy Prezydencie Federacji Rosyjskiej. Jej kontraktorzy byli zaangażowani w operacje wojskowe w Donbasie, na Krymie, w Syrii, Iraku, Afganistanie i Czeczenii. Oficjalnie do ich zadań należy obrona terytorialna, ochrona granic oraz walka z terroryzmem⁴⁶⁰.

PMC Wagner Groupe zarejestrowana jest w Argentynie. Jest jedną z najbardziej rozpoznawalnych rosyjskich PMC⁴⁶¹. Jej szefem jest Jewgienij Prigożyn, bliski współpracownik prezydenta Putina, były dostawca żywności dla armii i właściciel petersburskiej „fabryki” trolli zajmujących się tworzeniem propagandowych treści w Internecie. Służą w niej weterani regularnych sił zbrojnych, którzy podlegają selekcji i przechodzą specjalistyczne szkolenia. Sądzi się, że Grupa Wagnera uczestniczyła w zajęciu Krymu w 2014 roku, a także w walkach o lotnisko w Ługańsku i bitwie o Debalcewo w Donbasie. Grupa oskarżana jest również o zestrzelenie ukraińskiego samolotu z żołnierzami tego kraju na pokładzie. Kontraktorzy tej PMC zatrudniani są także do ochrony infrastruktury przesyłowej i miejsc wydobycia surowców naturalnych w Afryce Północnej. Ich działania są

⁴⁵⁶ *Ich tam nie ma..., op.cit.*

⁴⁵⁷ *Ibidem.*

⁴⁵⁸ A.M. Dyner, *The Role of Private Military Contractors..., op.cit.*

⁴⁵⁹ *Ich tam nie ma..., op.cit.*

⁴⁶⁰ A.M. Dyner, *The Role of Private Military Contractors..., op.cit.*

⁴⁶¹ M. Marszałkowski, *Armia bez metki, czyli kilka słów o rosyjskiej grupie Wagnera*, 12.08.2020, za: <https://biznesalert.pl/rosja-grupa-wagnera-najemnicy-pmc-czkw-wojsko-bialorus-dywersona-wybory-bialorus/> (11.11.2021)

prowadzone w ścisłym porozumieniu z władzami Federacji Rosyjskiej⁴⁶². W 2016 roku odnotowano obecność Grupy w działaniach zbrojnych w Syrii po stronie prezydenta Baszara al-Assada. Wagnerowcy brali udział w odbiciu Palmiry z rąk dżihadystów prowadząc ofensywę w szczególnie niebezpiecznych częściach miasta. W lutym 2018 roku w walce z żołnierzami USA w Syrii zginęło prawdopodobnie kilkudziesięciu jej kontraktorów⁴⁶³. PMC Wagner pojawiła się także w Republice Środkowoafrykańskiej, gdzie trwała wojna domowa. Rosjanie wysłali tam zarówno broń, jak i swoich ludzi uzyskując dzięki temu dostęp do złóż naturalnych⁴⁶⁴. Grupa Wagnera swoją działalność prowadzi również w Wenezueli, ponieważ bogactwa naturalne tego kraju są dla Rosji ważnym motywem działania skłaniającym do wysyłania tam swoich najemników⁴⁶⁵.

Rosyjskich PMC jest zdecydowanie więcej i śmiało można stwierdzić, iż na współczesnym polu walki, a także podczas operacji w czasie pokoju prywatne firmy wojskowe pod względem wyszkolenia mają podobne pozycjonowanie, jak regularne jednostki wojskowe. Mają też znaczący potencjał kadrowy i przy zapewnieniu właściwego wsparcia informacyjnego, propagandowego oraz logistycznego mogą realizować postawione sobie cele wojskowe i, co istotne, oficjalnie nie zobaczymy ich na polu walki⁴⁶⁶.

Rosyjskie prywatne przedsiębiorstwa wojskowe, które można określić mianem nielegalnych i niezgodnych z konstytucją Federacji Rosyjskiej, składają się *de facto* z najemników i realizują swoje usługi praktycznie na całym świecie. Rosyjscy najemnicy znajdują się wszędzie tam, gdzie można na tym skorzystać i pozyskać dane wywiadowcze interesujące państwo rosyjskie, korzyści finansowe bądź też dostęp do cennych złóż naturalnych. Misje tych prywatnych firm, które nie są zarejestrowane na terenie Rosji, są realizowane przez rosyjskich wojskowych na urlopie bądź w delegacji lub nawet na przepustce. Ponieważ niektóre rosyjskie PMC formalnie nie istnieją, udział Federacji Rosyjskiej w konfliktach zbrojnych nie jest widoczny, a zatem straty w ludziach i infrastrukturze rejonu operacji nie powinny być z Rosją powiązane.

⁴⁶²A.M. Dyner, *The Role of Private Military Contractors...*, *op.cit.*

⁴⁶³*Ibidem.*

⁴⁶⁴A. Rybczyński, *Najemnicy w palacu kanibala. Po co Putinowi serce Afryki?*, 04.08.2018, za: <https://www.tvp.info/38373543/najemnicy-w-palacu-kanibala-po-co-putinowi-serce-afryki>, (10.11.2021).

⁴⁶⁵S. Sukhankin, *Are Russian Mercenaries Ready to Defend Venezuela's Maduro?*, 28.01.2019, za: <https://jamestown.org/program/are-russian-mercenaries-ready-to-defend-venezuelas-maduro/> (10.11.2021).

⁴⁶⁶*Ich tam nie ma...*, *op.cit.*

Zaangażowanie Rosji w wojnę w Syrii

Rozpoczęta pod koniec września 2015 roku rosyjska operacja militarna w Syrii wzbudziła ogromne zaskoczenie wśród wielu jej obserwatorów a nawet dotychczasowych uczestników konfliktu. Nikt nie przewidział bowiem, iż rosyjski prezydent podejmie decyzję o otwartym udziale w syryjskiej wojnie domowej po stronie tamtejszego rządu. To bezpośrednie zaangażowanie się Rosji w konflikt zbrojny doprowadziło do szybkiej zmiany zarówno sytuacji operacyjnej w Syrii, jak również strategicznego otoczenia. Bardzo wiele czynników wskazuje na to, iż polityczne oraz strategiczne rezultaty rosyjskiej interwencji w Syrii będą miały daleko idące konsekwencje dla współczesnych stosunków międzynarodowych⁴⁶⁷.

Działania militarne podejmowane przez Rosję oficjalnie miały być skierowane przeciwko Państwu Islamskiemu i ograniczać się jedynie do działań lotnictwa bojowego. Retoryka, jak również propaganda Moskwy zdecydowanie częściej wykorzystywała do opisu celów operacji terminu „terrorysty”, który w Syrii mógł zostać wypełniony dowolną treścią. Początkowe tygodnie rosyjskiej operacji w Syrii sprawiły, iż potwierdzone zostały wcześniejsze obawy oraz przypuszczenia wielu obserwatorów, że Kreml dąży do tego by obronić reżim prezydenta Baszara al-Assada, a nie walczyć z kalifatem. Po upływie kilku tygodni prowadzonych przez Rosjan działań było już jasne, iż w zdecydowanej większości celem ataków ich lotnictwa były szeroko rozumiane formacje rebelianckie, zarówno te uznawane za umiarkowane, jak również i te, które odwoływały się do ideologii politycznej islamu⁴⁶⁸.

Sądzi się, że bezpośrednie wsparcie Rosji dla rządu w Damaszku przyszło w zasadzie w ostatniej chwili, ponieważ sytuacja operacyjna syryjskich sił rządowych ulegała systematycznemu pogorszeniu na wielu frontach wojny domowej. Dochodziło do szeregu porażek ugrupowań lojalnych Assadowi na północy oraz w centralnej części Syrii. Osłabieniu Assada sprzyjało również przeniesienie przez zbrojną opozycję walk na tereny prowincji Latakia, skutecznie ograniczając w ten sposób pozycję prezydenta i powodując bezpośrednie zagrożenie dla reżimu. Ponadto, wyczerpane wojną siły prorządowe nie były już w stanie

⁴⁶⁷ A. Gruszczak, *Hybrydowość współczesnych wojen*, [w:] *Asymetria i hybrydowość – stare armie wobec nowych konfliktów*, W. Sokała, B. Zapała (red.), Warszawa 2011, s. 9-17.

⁴⁶⁸ T. Otłowski, *Rosyjskie zaangażowanie w Syrii jako geopolityczny „game-changer” dla regionu i świata*. „Pulaski Policy Papers” 2015, nr 19, za: https://pulaski.pl/wpcontent/uploads/2015/02/Pulaski_Policy_Papers_nr_19_15.pdf / (10.11.2021).

ponownie odzyskać inicjatywy strategicznej. Wsparcie sojuszników Damaszku z regionu było już niewystarczające i klęska Assada wydawała się nieunikniona⁴⁶⁹.

Rosja wybrała dogodny moment rozpoczęcia swojej interwencji w Syrii, a także jej zakres i rodzaj wykorzystanych środków wojskowych, szczególnie lotnictwa bombowego i szturmowego. Masowe wsparcie powietrzne zapewnione przez rosyjskie lotnictwo bojowe było tym aspektem walki, który w konflikcie syryjskim mógł być decydujący dla zwycięstwa sił Assada. Rosyjskie taktyczne wsparcie lotnicze udzielone prorządowym siłom lądowym w Syrii już po upływie dwóch tygodni sprawiło, iż grupy zbrojnej opozycji w prowincjach Idibi i Latakia, zmuszone były do zaprzestania wszelkich działań ofensywnych. Natomiast syryjscy lojaliści pierwszy raz od prawie 6 miesięcy, mogli przejść do skutecznych przeciwuderzeń na kilku odcinkach północnego frontu, a następnie do zakrojonych na szeroką skalę operacji ofensywnych⁴⁷⁰.

Otwarte rosyjskie zaangażowanie militarne po stronie rządu w Damaszku doprowadziło w regionie bliskowschodnim do politycznego oraz strategicznego chaosu. Bardzo sprawnie oraz niezwykle szybko została przeprowadzona przez Rosjan operacja przerzutu do Syrii silnego zgrupowania powietrzno-lądowego, a także niezakłóconego jego ulokowania w bardzo trudnym klimatycznie i operacyjnie środowisku. Równie szybko siły te zostały wdrożone do działań bojowych o bardzo intensywnym charakterze. Państwa takie jak Turcja czy też Arabia Saudyjska, zakładały szybkie odsunięcie od władzy całego obozu politycznego Baszara al – Assada. Partycypacja Rosji w wojnie w Syrii to w zasadzie ostateczne przekreślenie możliwości dokonaniu przekształcenia tego kraju w państwo rządzone przez sunnitów, a zatem bliższego politycznie, a także mentalnie zarówno Ankarze jak i Rijadowi⁴⁷¹.

Rosyjskie silne zaangażowanie w wojnie w Syrii to również próba ponownego zaistnienia Federacji Rosyjskiej w tym obszarze świata w bardziej znaczący sposób, aniżeli miało to miejsce wcześniej. Syria, rządzona przez reżim oparty na społeczności Alwitów, to w zasadzie ostatni kraj regionu tak blisko związany z Rosją. Utrata takiego sojusznika mogłaby oznaczać dla Kremla faktyczną stratę wpływów na Bliskim Wschodzie. Dla Rosji pod rządami

⁴⁶⁹ *Ibidem*.

⁴⁷⁰ *Ibidem*.

⁴⁷¹ *The Insane of Russian Mercenaries Fighting for the Syrian Regime*, za: https://www.huffpost.com/entry/the-insane-story-of-russi_b_4317729 (10.11.2021); M. Czajkowski, *Rosja w Syrii – pół roku operacji zbrojnej*, za: https://zbn.inp.uj.edu.pl/analizy/-/journal_content/56_INSTANCE_L0OIGPRBo7bv/92718966/122336859 (10.11.2021).

Putina było to nie do zaakceptowania, a zatem aktywna obrona reżimu Baszara al-Assada stała się kwestią konieczną i strategiczną⁴⁷².

Rosyjskie PMC w wojnie w Syrii

Prekursorem Grupy Wagnera był utworzony w 2013 roku Korpus Słowiański, złożony głównie z weteranów II wojny czeczeńskiej (1999-2009) pomiędzy Federacją Rosyjską a separatystami czeczeńskimi. Oficjalnie przedsiębiorstwo ochroniarskie Slavic Corps Limited, zostało zarejestrowane w Hong Kongu a jego właścicielem była firma Moran Security Group, zarejestrowana w Belize, posiadająca biura w Chinach, na Sri Lance, w Iraku oraz w Rosji. Oficjalnie przedsiębiorstwo to specjalizowało się w zabezpieczeniu frachtu morskiego, zwłaszcza w rejonie Somalii⁴⁷³. Udziały w niej posiadała firma Neova Holdings Ltd, która swoją siedzibę miała na Brytyjskich Wyspach Dziewiczych. Dawało to firmie możliwość niezakłóconego działania na zasadach takich samych, jak przedsiębiorstwa z państw Unii Europejskiej, a także ominięcia możliwych restrykcji i sankcji⁴⁷⁴.

Korpus Słowiański utworzył oddział, który oficjalnie miał pełnić zadania zabezpieczające w Syrii, po to by złuzować z tychże zadań wojska Baszara al – Assada. W rzeczywistości czynnie partycypował w walkach. Ludźmi, którzy odpowiedzialni byli za werbowanie kontraktorów, a także wdrażanie ich do zadań bojowych byli rosyjscy weterani wojskowi. Strona rosyjska oczywiście zaprzeczała jakoby ich ludzie brali udział w konflikcie w Syrii. W październiku 2013 roku bojownicy ISIS, po ataku na okolicę miasta As – Suchna w prowincji Homs, podali do wiadomości, że zabili rosyjskich najemników i opublikowali ich dane osobowe na podstawie znalezionych dokumentów⁴⁷⁵. Wtedy to stało się oczywiste, iż Rosjanie są obecni w Syrii a Kremlowi niezwykle ciężko było przekonać opinię publiczną, iż nic nie wie o działalności swoich weteranów poza granicami państwa⁴⁷⁶.

Misja Korpusu Słowiańskiego w Syrii zakończyła się klęską. Sześciu najemników odniosło rany w walce wręcz, w tym dwóch bardzo poważne. Ostatecznie wszyscy rosyjscy kontraktorzy wrócili do obozu bazowego w Latakii a następnie przetransportowani zostali do Rosji, gdzie na moskiewskim lotnisku wszyscy zostali aresztowani⁴⁷⁷. Sami operatorzy nie

⁴⁷² T. Otłowski, *Rosyjskie zaangażowanie w Syrii...*, *op.cit.*

⁴⁷³ <http://moran-group.org/en/about/index> (10.11.2021)

⁴⁷⁴ *The Insane of Russian Mercenaries...*, *op.cit.*

⁴⁷⁵ O. Wasiuta, S. Wasiuta, P. Mazur, *Państwo Islamskie ISI: nowa twarz ekstremizmu*, Warszawa 2018, s. 144.

⁴⁷⁶ P. Mazur, *Wagnerowcy w Syrii – wykorzystanie PMC przez Rosję w konflikcie syryjskim*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis”, „Studia de Securitate”, Kraków 2018, nr 8, s. 11.

⁴⁷⁷ M. Weiss, *The Case of the Keystone Cossacks, Who sent a bunch of hapless Russian soliders of fortune to go do battle in Syria*, za: <https://foreignpolicy.com/2013/11/21/the-case-of-the-keystone-cossacks> (11.11.2021).

ponieśli żadnej odpowiedzialności karnej, jednakże ich dowódcy zostali skazani na 3 lata pozbawienia wolności za najemnictwo. Można przyjąć, iż zostali oni poświęceni w celu zachowania wszelkich pozorów neutralności Rosji w konflikcie syryjskim. Nie bez znaczenia była także kompromitacja grupy, gdyż informacja o obecności najemników rosyjskich w Syrii przedostała się do mediów, co miało wpływ na liczebność kontraktorów i zakres operacji. Ocenia się, że cała operacja została prawdopodobnie zbyt szybko i niewłaściwie przygotowana⁴⁷⁸.

Grupa Wagnera powstała dzięki szerokiemu wsparciu rosyjskich służb specjalnych, a także Ministerstwa Obrony FR w miejsce skompromitowanego Korpusu Słowiańskiego. Z informacji medialnych wynika, że jej liczebność w Syrii wynosiła od 2 do 4 tysięcy kontraktorów. Przypuszcza się, iż w Syrii po stronie oddziałów Assada mogło walczyć nawet 8 tysięcy Rosjan⁴⁷⁹. Formalnie Grupa Wagnera podpisywała umowy na udział w poszukiwaniach geologicznych i pracach na polach naftowych w obszarze operacji bojowych. Po dotarciu na miejsce dyslokacji kontraktorom przekazywano broń, a syryjskie dowództwo rozmieszczało ich w rejonach działań bojowych. Działania Grupy skoordynowane były z rosyjskimi siłami powietrznymi, których zadaniem było przygotowanie ogniowe działań bojowych. Następnie kontraktorzy przeprowadzali atak w wyniku, którego przejmowali kontrolę nad wyznaczonym obszarem w tym zwłaszcza nad polami gazowymi oraz naftowymi⁴⁸⁰.

Pieniądze za służbę wypłacała kontraktorom strona syryjska z uwzględnieniem odpowiednich gratyfikacji dla wpływowych Rosjan. Cały proceder finansowy nadzorowany był przez stronę rosyjską. Za każdy uraz wypłacano odpowiednią rekompensatę, która wynosiła w zależności od jego stopnia od 30 do 180 tysięcy rubli⁴⁸¹. Misja określana była przez jej uczestników jako bardzo trudna, a warunki w jakich przyszło ją realizować jako bardzo niebezpieczne. Na początku misji kontraktorzy mieli zapewniony dostęp do nowoczesnego sprzętu oraz mundurów. Jednak z biegiem czasu sytuacja finansowa rosyjskich PMC zdecydowanie się pogorszyła i walka prowadzona była z wykorzystaniem broni syryjskiej.

⁴⁷⁸ P. Mazur, *Wagnerowcy w Syrii...*, *op.cit.*

⁴⁷⁹ L. Peter, *Syria war: Who are Russia's shadowy Wagner mercenaries?* Za: <https://www.bbc.com/news/world-europe-43167697> (11.11.2021).

⁴⁸⁰ *Ibidem.*

⁴⁸¹ P. Mazur, *Wagnerowcy w Syrii...*, *op. cit.*, s. 13

Specyfiką rosyjskich kontraktorów, podkreślaną w wielu źródłach informacji, jest realizacja interesów Federacji Rosyjskiej i poszerzanie jej geopolitycznych wpływów⁴⁸².

W lutym 2018 roku świat obiegała informacja, że w trakcie starcia rządowych sił syryjskich z oddziałami opozycji demokratycznej w Syrii zginęło około 100 rosyjskich najemników. Wszystko zaczęło się od rozmów dotyczących planu ataku, kiedy to rosyjski biznesmen Prigożyn, który uznawany jest za osobę finansującą Grupę Wagnera, omawiał go wraz z syryjskimi urzędnikami, a także ministrem Spraw Zagranicznych Syrii. Biznesmen w zamian za udzieloną rządowi Assada pomoc miał otrzymać 25% udziałów z zysków czerpanych z pól naftowych, które zostaną odbite. Prigożyn, w porozumieniu z Putinem, tak wpłynął na całość planu, iż doszło do przedwczesnego szturmu zakończonego klęską⁴⁸³.

Oddziały Baszara al Assada, wspomagane przez grupę Wagnera, przeprowadziły szturm na bazę Demokratycznej Opozycji Syryjskiej, która poprosiła o pomoc przebywających tam amerykańskich wojskowych, którzy szkolili kurdyjskie oddziały. W odpowiedzi Amerykanie użyli bogatego arsenału środków walki, w tym samoloty wielozadaniowe i bombardujące. Zastosowano również helikoptery, których wykorzystanie doprowadziło do rozbicia, co najmniej jednej kompanii atakujących kontraktorów rosyjskich⁴⁸⁴. Straty Rosjan były duże ale trudne do dokładnego określenia, ponieważ Amerykanie zaatakowali dopiero w momencie, kiedy napastnicy byli już bardzo blisko bazy będącej celem ataku. W syryjskim batalionie walczyło około 400 – 500 osób, wśród których znajdowały się dwie kompanie kontraktorów Wagnera. Szacuje się, że straty batalionu wyniosły około 100 zabitych, wśród nich 20–30 Rosjan, oraz 300 rannych⁴⁸⁵. Kreml odniósł się do tej sprawy stwierdzając ogólnikowo, iż rzeczywiście na terytorium Syrii mogli znajdować się obywatele Rosji, jednakże nie posiadali oni żadnych związków z siłami zbrojnymi Federacji. W Rosji do wiadomości opinii publicznej podano, iż zginęło 5 osób, a w późniejszym wybuchu składu z amunicją dalszych piętnaście⁴⁸⁶.

Jak dotąd klęski reżimu Assada nie widać w związku z czym można przewidywać, że stan jaki jest obecnie może potrwać w Syrii jeszcze wiele lat. Konflikt, chociaż chwilowo

⁴⁸² L. Peter, *Syria war: Who are Russia's shadowy Wagner mercenaries*, <https://www.bbc.com/news/world-europe-43167697> (dostęp: 29.10.2021)

⁴⁸³ E. Nakashima, K. DeYoung, L. Sly, *Putin ally said to be in touch with Kremlin, Assad before his mercenaries attacked U.S. troops*, https://www.washingtonpost.com/world/national-security/putin-ally-said-to-be-in-touch-with-kremlin-assad-before-his-mercenaries-attacked-us-troops/2018/02/22/f4ef050c-1781-11e8-8b08-027a6ccb38eb_story.html (dostęp: 29.10.2021)

⁴⁸⁴ *W Syrii zginęło lub zostało rannych ok. 300 rosyjskich najemników*, za: <https://www.tvp.info/36031736/w-syrii-zginelo-lub-zostalo-rannych-ok-300-rosyjskich-najemnikow>, (10.08.2021)).

⁴⁸⁵ *Ibidem*.

⁴⁸⁶ M. Rachwalska, *Rosyjscy najemnicy giną w amerykańskim ataku? Za: https://www.defence24.pl/rosyjscy-najemnicy-gina-w-amerykanskim-ataku*, (10.08.2021).

uśpiony, trwa i w każdej chwili może ponownie wybuchnąć z dużą siłą. Dodatkowo niepokoić może rola Rosji, która dbając o swoje wpływy i interesy przyczynia się do utrzymywania skompromitowanego reżimu syryjskiego i zamrożenia patowej sytuacji w regionie. Ekipa Putina niejednokrotnie pokazała, że jest na tyle wyrachowana, iż podejmie każde działanie w celu uzyskania korzyści wykorzystując swoje regularne siły oraz najemników zakontraktowanych w PMC i przygotowanych do udziału w wojnach hybrydowych⁴⁸⁷.

Podsumowanie

Prywatyzacja wojny jest coraz częściej tematem dyskusji na szczeblach rządowych i parlamentarnych w Rosji, w tym także nad statusem prawnym prywatnych firm wojskowych. Pomimo wykorzystywania PMC, poza granicami kraju, dopiero w 2014 roku w oficjalnej rosyjskiej doktrynie wojskowej po raz pierwszy wspomniano o PMC. Stwierdzono, że prywatne firmy wojskowe mogą stanowić nowy rodzaj zagrożenia dla Rosji i jej interesów. Rosja zgodnie z jej konstytucją nie uznaje funkcjonowania PMC (CzWK) na terenie własnego kraju, ponieważ ich działalność jest w Rosji nielegalna (art. 13 par. 5 Konstytucji Federacji Rosyjskiej i art. 208 rosyjskiego kk.). Mimo to, „nielegalne” PMC cieszą się pełnym poparciem Kremla, traktującego je jako narzędzie służące realizacji interesów strategicznych Federacji Rosyjskiej. W firmach tego typu znaleźli zatrudnienie byli żołnierze zawodowi jak i funkcjonariusze służb bezpieczeństwa FR.

Przywódcy Rosji nie chcą zalegalizować statusu PMC, pomimo wykorzystywania ich do realizacji celów strategiczno-gospodarczych Rosji rozszerzających strefy jej wpływów. Zalegalizowane i silne prywatne firmy wojskowe mogą być traktowane jako zagrożenie dla rządzących i państwa, które posiada monopol na użycie legitymizowanej siły. W najnowszej wersji Strategii Bezpieczeństwa Narodowego FR, jako jedno z głównych zagrożeń dla bezpieczeństwa Rosji wymieniono działalność struktur prywatnych mających na celu podważenie jedności i integralności terytorialnej Rosji oraz jej destabilizacji wewnętrznej. Równocześnie na szczeblu rządowym trwa dyskusja w celu stworzenia ram prawnych

⁴⁸⁷ Sky News cytuje na swych stronach internetowych rosyjskiego niezależnego analityka wojskowego Pawła Felgenhauera, który uważa, że posługiwanie się prywatnymi armiami to element strategii wojen hybrydowych prowadzonych przez Moskwę, w: *3 tys. funtów miesięcznie za walkę w Syrii. Cała prawda o prywatnych armiach Kremla*, 13.08.2016, za: <https://forsal.pl/artykuly/967546,3-tys-funtow-miesiecznie-za-walke-w-syrii-cala-prawda-o-prywatnych-armiach-kremla.html> (11.11.2021)

funkcjonowania tego rodzaju firm w celu zapewnienia członkom PMC właściwej ochrony prawnej⁴⁸⁸.

Współcześnie działające rosyjskie prywatne firmy wojskowe nazywane „Ichtamniety” to żartobliwe określenie dla rosyjskich najemników, o których mówi się „ich tam niet”, czyli „ich tam nie ma”. Ponieważ w odróżnieniu od państw zachodnich Rosja nie przyznaje się do wykorzystywania swoich PMC, pomimo że firmy te są tworzone w oparciu o struktury wojska i wykorzystują jego bazy do szkolenia. Wyposażane są też w sprzęt i uzbrojenie należące do armii rosyjskiej i armia zapewnia im pomoc medyczną. Jak trafnie zauważa Przemysław Mazur: „można zaryzykować stwierdzenie, że zachodnie PMC to najemnicy przebrani za żołnierzy, a rosyjskie PMC to żołnierze przebrani za najemników”⁴⁸⁹. Wykorzystywanie najemników zamiast angażowania żołnierzy regularnych jednostek wojskowych zmniejsza odpowiedzialność społeczną i prawną instytucji państwa, zwłaszcza w przypadku śmierci żołnierzy. Straty ponoszone przez Siły Zbrojne Federacji Rosyjskiej, od czasów interwencji w Afganistanie, są istotną kwestią dla rosyjskiego społeczeństwa, tak więc władze dążą do ich zminimalizowania lub ukrycia. Z tego względu, ranni kontraktorzy rosyjskich PMC, takich jak Grupa Wagnera, są transportowani na terytorium Rosji i leczeni w szpitalach wojskowych.

Rosja wykorzystuje PMC, które zostały utworzone przy cichym przyzwoleniu i pośrednim finansowaniu przez rządzących na Kremlu. Natomiast państwa zachodnie wykorzystują swoje PMC, powstałe z inicjatywy kapitału prywatnego, do wsparcia działań wojennych swoich wojsk na podstawie kontraktów rządowych lub korporacyjnych. Jak wynika z dokonanych analiz Rosja wykorzystuje prywatne firmy wojskowe zarówno w konfliktach na obszarze byłego ZSRR (Ukraina, Naddniestrze, Górski Karabach), jak i tam, gdzie ma ważne interesy polityczne i gospodarcze – głównie na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej. W każdym z tych miejsc obecnych jest od kilkuset do nawet kilku tysięcy rosyjskich najemników. PMC są też zatrudniane przez wielkie rosyjskie koncerny państwowe, takie jak Gazprom, Rosatom, Rosnieft, Koleje Rosyjskie – do ochrony miejsc wydobywania i sieci przesyłowych surowców, budów a także konwojowania transportów w państwach Bliskiego Wschodu, Afryki a nawet Ameryki Południowej. Ponadto kraje takie jak Syria czy Libia, prosząc o ochronę miejsc wydobywania i infrastruktury przesyłowej węgłowodorów, oferują istotny udział

⁴⁸⁸ E. Dreyfus, *Private Military Companies in Russia: Not so quiet on the Eastern Front*, Instytut de Recherche Strategique De L'Ecole Militaire, 2018, s. 9.

⁴⁸⁹ P. Mazur, *Wagnerowcy w Syrii – wykorzystanie PMC przez Rosję w konflikcie syryjskim*, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, „Studia de Securitate” 8 (2018), s. 19.

w zawieranych kontraktach na sprzedaż surowców energetycznych, co przynosi rosyjskiemu państwu i PMC znaczące dochody.

W USA i kilku państwach Europy Zachodniej część PMC jest zarejestrowana na ich terenie i funkcjonuje jako spółki prawa handlowego realizujące zadania zgodnie z dokumentem podpisanym w Montreux, którego Rosja nie jest sygnatariuszem. W związku z tym rosyjskie PMC mogą stosować zabronione konwencjami środki i sposoby działania, takie jak: podkładanie min pułapek na terenach zurbanizowanych. Ponadto, najemnicy rosyjscy mogą dysponować ciężkim sprzętem, takim jak czołgi, transportery opancerzone, wyrzutnie rakietowe oraz drony bojowe. Wyposażenie w sprzęt militarny PMC uzyskują z nadwyżek armii jak również szkolenie jest prowadzone w oparciu o obiekty należące do sił zbrojnych Federacji. Wyposażenie w taki sprzęt i jego życie nie byłoby możliwe bez wsparcia najwyższych władz państwowych i Kremla.

Ocenia się, że Grupa Wagnera posiada na tyle wysoki poziom wyszkolenia, że jest ona w stanie współdziałać z Siłami Zbrojnymi bezpośrednio na linii frontu. Rosyjskie PMC w odróżnieniu od ich zachodnich odpowiedników uczestniczą w bezpośrednich działaniach bojowych w zwartych dużych pododdziałach wyposażonych w ciężki sprzęt bojowy i walczą we współdziałaniu z regularnymi jednostkami wojska państwa, któremu oferują swoje usługi. W odróżnieniu od rosyjskich PMC firmy zachodnie angażujące się w bezpośrednią walkę realizują zadania typowe dla jednostek specjalnych działających w mniejszych ugrupowaniach bojowych.

Wydaje się że Rosja nie pogodziła się z upadkiem świata dwubiegunowego, w którym odgrywała rolę głównego aktora. Przywódcy Rosji starają się odzyskać nie tylko utracone republiki postradzieckie, lecz także kraje suwerenne (Gruzja, Ukraina). Ponadto, starają się wykorzystać wszelkie możliwe środki właściwe dla wojny hybrydowej w celu odzyskania swojej utraconej imperialnej pozycji. Powstanie prywatnych firm wojskowych w Rosji wyraźnie wskazuje, że opłaca się państwu je tworzyć i wspierać. Firmy te bowiem nie tylko realizują własne cele ekonomiczne lecz także cele strategiczne, polityczne, ekonomiczne i militarne państwa rosyjskiego. Firmy tego rodzaju w przypadku niepowodzeń, strat osobowych, finansowych i moralnych nie przyznają się do odpowiedzialności za poniesione klęski ani do swojej państwowej afiliacji, którą jest Federacja Rosyjska.

Wykorzystanie prywatnych firm wojskowych, takich jak Wagner Groups przez Rosję jest uzależnione od potrzeb strategicznych, polityczno-gospodarczych i militarnych. W przypadku tzw. bliskiej zagranicy (byłe republiki radzieckie) poza zyskami gospodarczymi Rosja dąży do przejęcia kontroli nad sąsiadującym terytorium lub zainstalowania uległego

Moskwie rządu (prezydent Janukowycz na Ukrainie, prezydent Łukaszenka na Białorusi). Na Bliskim Wschodzie (Syria) i w Afryce głównym kryterium udziału rosyjskich PMC jest zdobycie intratnych kontraktów na wydobycie ropy i gazu oraz innych cennych surowców czy minerałów. W związku z tym udział zabezpieczających tego rodzaju operacje PMC jak Grupa Wagnera może być finansowane ze środków pochodzących z sektora prywatnego.

Reasumując, można zauważyć, że zaangażowanie militarne Rosji na Ukrainie, Bliskim Wschodzie, w Afryce a ostatnio nawet w Ameryce Południowej wynika z wykorzystywania okazji stworzonych w wyniku błędów Zachodu. Moskwa wykorzystuje rosyjskie firmy wojskowe, w tym przede wszystkim ściśle powiązaną z przemysłem wydobywczym Grupę Wagnera, wypełniając powstałą próżnię strategiczną w rejonach opuszczonych przez Zachód. W związku z tym celem Rosji uzyskanie dostępu do zasobów naturalnych, kontrola szlaków transportowych a nawet sterowanie potencjałem demograficzno-migracyjnym zwanym też bombą migracyjną, której ostatnio zaczynamy doświadczać w Europie.

Streszczenie:

Artykuł poświęcony jest współczesnym najemnikom rosyjskim uczestniczącym w wojnach czy też konfliktach zbrojnych o małej skali. Studium przypadku stanowi wojna w Syrii i udział w niej rosyjskich kontraktorów prywatnych firm wojskowych (PMC). Ze względu na rodzaj tej wojny zwanej hybrydową autor wprowadza na określenie najemnych żołnierzy termin „hybrydowi najemnicy”. Rosyjscy hybrydowi najemnicy czasami określani jako „zielone ludziki” oprócz cech wspólnych współczesnym kontraktorom PMC mają jednak pewne im tylko właściwe cechy, co czyni ich niezwykle groźnymi. Ukazane w artykule użycie sił najemnych przez Federację Rosyjską w wojnie hybrydowej stanowi dobre wprowadzenie do dalszych badań nad rolą najemników w konfliktach zbrojnych w XXI wieku. Ze względu na ograniczony, tajny charakter działań współczesnych, a zwłaszcza rosyjskich PMC, autor posługuje się metodą badań na badaniach, powołując się na dane zaczerpnięte z publikacji internetowych będące efektem dziennikarskich obserwacji i śledztw.

Słowa kluczowe:

Najemnicy, wojna hybrydowa, prywatna firma wojskowa (PMC), Grupa Wagnera.

Key words:

Mercenaries, Hybrid War, Private Military Company (PMC), Wagner Group..

Bibliografia:

1. Balcerowicz B., *Sily zbrojne w państwie i stosunkach międzynarodowych*, Warszawa 2006.
2. Brooks D., *Private military service providers: Africa's welcome pariahs*, za: https://www.academia.edu/3295651/Private_military_service_providers_Africas_welcome_pariahs (5.10.2021).
3. Budzisz M., *Wszystko jest wojną. Rosyjska kultura strategiczna*, Warszawa 2021.
4. *Cała prawda o niewidzialnej armii Putina*, za: <https://www.fronda.pl/a/cala-prawda-o-niewidzialnej-armii-putina,114045.html> (07.11.2021).
5. *Cała prawda o prywatnych armiach Kremla*, 13.08.2016, za: <https://forsal.pl/artykuly/967546,3-tys-funtow-miesiecznie-za-walke-w-syrii-cala-prawda-o-prywatnych-armiach-kremla.html> (11.11.2021)
6. Colton T.J., *Are the Russians Coming? Moscow's Mercenaries in Comparative Perspective*, za: https://live.wp3.its.queensu.ca/psycwww/sites/psycwww/files/uploaded_files/Graduate/OnlineJournal/Timothy_J_Colton-Are_the_Russians_Coming.pdf (14.11.2021)
7. Czajkowski M., *Rosja w Syrii – pół roku operacji zbrojnej*, za: https://zbn.inp.uj.edu.pl/analizy/-/journal_content/56_INSTANCE_L0OIGPRBo7bv/92718966/122336859 (10.11.2021).
8. Dreyfus E., *Private Military Companies in Russia: Not so quiet on the Eastern Front*, Instytut de Recherche Strategique De L'Ecole Militaire, 2018.
9. Dyer A.M., *The Role of Private Military Contractors in Russia Foreign Policy*, „Polski Instytut Spraw Międzynarodowych” 64 (1637), 2018, za: https://pism.pl/publications/The_Role_of_Private_Military_Contractors_in_Russian_Foreign_Policy (24.10.2021).
10. Gabriel J., Kołodziejczyk A., *Deontologia zawodowa w firmach ochrony osób i mienia*, Warszawa 2020.
11. Gruszczak A., *Hybrydowość współczesnych wojen*, [w:] *Asymetria i hybrydowość – stare armie wobec nowych konfliktów*, W. Sokała, B. Zapala (red.), Warszawa 2011.
12. *Ich tam nie ma, czyli rosyjskie przedsiębiorstwa wojskowe*, za: [https://zyciestolicy.com.pl/ich-tam-nie-ma-czyli-rosyjskie-przedsiębiorstwa-wojskowe/\(24.10.2021\)](https://zyciestolicy.com.pl/ich-tam-nie-ma-czyli-rosyjskie-przedsiębiorstwa-wojskowe/(24.10.2021)).
13. Kołodziejczyk A., Miszczyk S., *Pojęcie wojny w dobie globalizacji*, [w:] *Trendy przestrzeni międzynarodowej w wymiarze globalnym i regionalnym*, Tom 2, Lwów – Olsztyn 2018.
14. Mazur P., *Wagnerowcy w Syrii – wykorzystanie PMC przez Rosję w konflikcie syryjskim*, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, „Studia de Securitate” 8 (2018).
15. Marszałkowski M., *Armia bez metki, czyli kilka słów o rosyjskiej grupie Wagnera*, 12.08.2020, za: <https://biznesalert.pl/rosja-grupa-wagnera-najemnicy-pmc-czwkwojsko-bialorus-dywersonia-wybory-bialorus/> (11.11.2021)
16. McFate S., *The Modern Mercenary. Private Armies and What They Mean for World Order*, Oxford University Press, 2017.

17. McFate S., *Mercenaries and War. Understanding Private Armies Today*, za: <https://ndupress.ndu.edu/Media/News/Article/2031922/mercenaries-and-war-understanding-private-armies-today/> (29.10.2021).
18. Nakashima E., DeYoung K., Sly L., *Putin ally said to be in touch with Kremlin, Assad before his mercenaries attacked U.S. troops*, https://www.washingtonpost.com/world/national-security/putin-ally-said-to-be-in-touch-with-kremlin-assad-before-his-mercenaries-attacked-us-troops/2018/02/22/f4ef050c-1781-11e8-8b08-027a6ccb38eb_story.html (dostęp: 29.10.2021)
19. Ortiz C., *The Private Military Company: An Entity at the Center of Overlapping Spheres of Commercial Activity and Responsibility*, [w:] Jäger T., Kümmer G., *Private Military and Security Companies: Chances, Problems, Pitfalls and Prospects*, VS Verlag Sozialwissenschaften, Wiesbaden 2007.
20. Pałka W., *Kapitalizm, nowe wojny i prywatne firmy*, Warszawa 2019.
21. Pelton R.Y., *Najemnicy XXI wiek*, Warszawa 2008.
22. Percy S., *Mercenaries. The History of a Norm in International Relations*, Oxford University Press 2007.
23. Peter L., *Syria war: Who are Russia's shadowy Wagner mercenaries?*, za: <https://www.bbc.com/news/world-europe-43167697> (29.10.2021)
24. Pokrzywińska M., *Zielone ludziki w polityce Federacji Rosyjskiej w drugiej dekadzie XXI wieku*, „Acta Politica Polonica” nr 2/2019 (48), za: <https://9lib.org/document/dzxx41oz-zielone-ludziki-polityce-zagranicznej-federacji-rosyjskiej-drugiej-dekadzie.html> (10.11.2021).
25. Rachwalska M., *Rosyjscy najemnicy giną w amerykańskim ataku?*, za: <https://www.defence24.pl/rosyjscy-najemnicy-gina-w-amerykanskim-ataku>, (10.08.2021).
26. Ronowski J., *Komu i czemu służą armie prywatne we współczesnych konfliktach regionalnych?* [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe w regionie Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki (MENA) u progu XXI wieku*, R. Bania, K. Zadulski (red.), Łódź 2012.
27. *Rosyjskie Prywatne Firmy Wojskowe. Jak powstały i jaka jest ich rola?*, za: <https://bezpieczenstwostrategia.com/rosyjskie-prywatne-firmy-wojskowe-jak-powstaly-i-jaka-jest-ich-rola/> (09.11.2021).
28. *Russia In The World – Russian Private Military Companies in the African Market of Military Services*, August 9, 2018, za: <https://www.memri.org/reports/russia-world-%E2%80%93-russian-private-military-companies-african-market-military-services> (09.11.2021).
29. Rybczyński A., *Najemnicy w pałacu kanibala. Po co Putinowi serce Afryki?*, 04.08.2018, za: <https://www.tvp.info/38373543/najemnicy-w-palacu-kanibala-po-co-putinowi-serce-afryki>, (10.11.2021).
30. Seiberth C., *Private Military and Security Companies in International Law*, Intersentia, Cambridge–Antwerp–Portland 2014.
31. Singer P.W., *Corporate Warriors: The Rise of the Privatized Military Industry*, Ithaca, NY: Cornell University Press, 2003.

32. Skupień J., *Prywatne firmy wojskowe i ich rola we współczesnych konfliktach zbrojnych*, „*Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis*”, *Studia de Securitate et Educatione Civili VI* (2016), za: https://studiadesecuritate.up.krakow.pl/wp-content/uploads/sites/43/2018/10/Skupie%C5%84_Prywatne_firmy_wojskowe_i_ich_rola.pdf (05.11.2021).
33. Sukhankin S., *Are Russian Mercenaries Ready to Defend Venezuela's Maduro?*, 28.01.2019, za: <https://jamestown.org/program/are-russian-mercenaries-ready-to-defend-venezuelas-maduro/> (10.11.2021).
34. *The Insane of Russian Mercenaries Fighting for the Syrian Regime*, za: https://www.huffpost.com/entry/the-insane-story-of-russi_b_4317729 (10.11.2021).
35. *The Montreux Document. On pertinent legal obligation and good practices for States related to operation of private military and security companies during armed conflict*, za: 0996_002-ebook.pdf (05.11.2021).
36. Uessler R., *Wojna jako usługa. Jak prywatne firmy wojskowe niszczą demokrację*, Warszawa 2008.
37. Varin C., *Mercenaries, Hybrid Armies and National Security: Private Soldiers and the State in the 21st Century* (LSE International Studies Series) Routledge 2014.
38. Wasiuta O., Wasiuta S., Mazur P., *Państwo Islamskie ISI: nowa twarz ekstremizmu*, Warszawa 2018.
39. Wasiuta O., Wasiuta S., *Wojna hybrydowa Rosji przeciwko Ukrainie*, Arcana, Kraków 2017.
40. Weiss M., *The Case of the Keystone Cossacks, Who sent a bunch of hapless Russian soliders of fortune to go do battle in Syria*, za: <https://foreignpolicy.com/2013/11/21/the-case-of-the-keystone-cossacks> (11.11.2021).
41. Wojciechowski A., *Prywatne firmy wojskowe a międzynarodowa ochrona praw człowieka*, Warszawa 2014.
42. Wójcik P., *Status prawny najemników w świetle międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych*, „*Studia Iuridica Lublinensia*” vol. XXVI, 3, 2017, za: <https://journals.umcs.pl/sil/article/viewFile/4988/pdf> (11.11.2021)
43. *W Syrii zginęło lub zostało rannych ok. 300 rosyjskich najemników*, za: <https://www.tvp.info/36031736/w-syrii-zginelo-lub-zostalo-rannych-ok-300-rosyjskich-najemnikow>, za: (10.08.2021).
44. Yusuf A., Lisowiec R., *The Private Military Firms: Historical Evolution and Industry Analysis*, Monterey California. Naval Postgraduate School, 2007, za: https://www.academia.edu/1770307/The_Private_Military_Firms_Historical_Evolution_and_Industry_Analysis (05.11.2021).